

ابهام در تعریف رقابت

کار سختی نیست که در جایگاه پدر، مادر یا مربی و معلم، از چند نفر سؤال کنید: رقابت یعنی چه؟ البته بهتر است ابتدا خودتان به این سؤال پاسخ دهید. شاید ساده ترین کار مراجعه به لغت نامه های فارسی و انگلیسی باشد.

رقابت و رقابه: نگهبانی کردن، انتظار کشیدن، انتظار و نگهبانی، چشم داشت، هم چشمی

رقبه: چشم داشتن و انتظار کردن کسی را

در واژه نامه های انگلیسی-فارسی دو واژه ی rivalry و competition به عنوان مسابقه، هم چشمی، هم آوردی، رقابت و سبقت جویی معنی شده اند. در جست و جوی جامعه شناختی این مفهوم نیز، به طور کلی، تلاش افراد برای دست یافتن به هدف های کمیاب، تعقیب مشترک یک هدف، پیگیری خواسته های نادر و امثال آن بیان شده است. یک اشکال عمده در مفهوم یابی رقابت، مترادف فرض کردن آن با مسابقه است. این نکته به لحاظ فرهنگی و اعتقادی، در کشور ما حائز اهمیت است. در واقع، نه تنها «رقابت» و «مسابقه» دو واژه ی مترادف نیستند بلکه درک مفاهیم و کاربردهای آن ها از نظر تربیتی فوق العاده مهم و راه گشا هستند.

طیف مواجهه های انسانی

برای دستیابی به مفهومی جامع، بهتر است مسابقه و رقابت را آشکالی از مفهوم کلی تر «مواجهه های انسانی» در نظر بگیریم. در مواجهه یا رودرویی، انسان ها در حالت های متنوعی مقابل هم قرار می گیرند. به این ترتیب، مواجهه های انسانی به صورت طیفی قابل بررسی و تحلیل هستند که ما در این جا به سه مورد آن اشاره می کنیم.

● مسابقه: کوششی ذهنی یا عملی برای وصول به هدفی که مورد نظر دیگری نیز هست بدون آن که محدودیتی در هدف موجود باشد. بخش ذهنی مثبت این کوشش را می توان «غبطه» نامید.

● هم چشمی: توجه داشتن به هدفی که مورد نظر دیگری نیز هست. در این جا با وجود اشتراک

هدف، هنوز کوششی جدی برای رسیدن به آن آغاز نشده است.

● رقابت: کوششی برای پس انداختن دیگری از وصول به هدفی که مورد نظر هر دو طرف است. پس، می توان حد و مرزی بین مسابقه، هم چشمی و رقابت قایل شد به این ترتیب، امکان درک بهتر کاربردها و کارکردهای هر یک حاصل می شود.

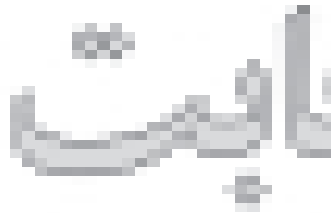
مسابقه و رقابت

در مقایسه ی مفاهیم مسابقه و رقابت، نکاتی قابل استنباط است:

۱. هم در مسابقه و هم در رقابت، «اشتراک در هدف» وجود دارد.
۲. در مسابقه، هدف محدود نیست و با رسیدن یک فرد به هدف، دیگران از آن محروم می شوند.
۳. در رقابت، محدودیت در هدف وجود دارد و با رسیدن یک فرد به هدف مورد نظر، دیگران از آن او می مانند.
۴. محدودیت اهداف در رقابت، به دو شکل دیده می شود:

اول - گاهی هدف به صورت واقعی محدود است و رسیدن یکی، مانع دسترسی دیگری می شود. در یک رقابت ورزشی که جایزه های رتبه های اول، دوم و سوم مشخص و متفاوت است، کسب رتبه ی اول به معنای پایان دسترسی به یک هدف است و دیگران باید تلاش های خود را معطوف رتبه های بعدی بکنند.

دوم - گاهی هدف یا اهداف به صورت واقعی محدود نیستند؛ اما نگرش های برتری جویانه ی ما محدودیت ها را به وجود می آورد. همه ی دانش آموزان می توانند برای پیشرفت تحصیلی تلاش کنند بنابراین، در واقع محدودیتی در این مسیر وجود ندارد؛ اما وقتی مقام، رتبه یا جایگاه برتر و بالاتر را جایگزین اهداف واقعی می کنیم اهداف محدود می شوند. پس، در موارد زیادی، محدودیت در اهداف، حاصل نگرش ها و دیدگاه های انسانی است و چنین تصور می شود که از این

ابراهیم اصلانی

بسیاری از اشکالات و ابهامات در مورد رقابت، با ساده‌انگاری در مورد مفهوم این واژه ارتباط دارد. واژه «رقابت» به قدری ساده و بدیهی پنداشته می‌شود که ضرورتی برای بررسی و چپستی آن باقی نمی‌ماند. اما واقعیت امر چنین نیست و ساده‌پنداشتن واژه‌ی رقابت، زمینه‌ساز بسیاری از انحرافات و کاستی‌های تربیتی است. برای مفهوم‌شناسی رقابت باید به سراغ واژه‌های نزدیک به آن یا مترادف آن هم برویم. به این ترتیب، باید به چند سؤال پاسخ داده شود:

۱. رقابت چیست؟
۲. آیا رقابت با واژه‌هایی چون هم‌چشمی و مسابقه، مترادف است؟
۳. منظور از رقابت مثبت و منفی یا سالم و ناسالم چیست؟
۴. رقابت تحصیلی چگونه تعریف می‌شود؟

طریق، میل و انگیزه برای پیشرفت سرعت می‌گیرد. ۵. بر اساس ضرورت‌های رقابت، انسان‌ها خواسته یا ناخواسته به سمت مقابله، کشمکش، مخالفت و به عبارت ساده‌تر، «پس انداختن» هم‌دیگر کشیده می‌شوند. پس، ویژگی اساسی رقابت، پس انداختن رقیب است و هر یک از دو طرف رقابت، مجبورند برای رسیدن به هدفی که مشترک است یا مشترک تصور می‌شود، پا روی دیگری بگذارند و او را عقب بیاورند.

مصادیق رقابت و مسابقه

بر مبنای تعاریف و مقایسه‌ی به عمل آمده، می‌توانید تشخیص دهید که چه فعالیتی مسابقه است و کدام رقابت نامیده می‌شود. به موارد زیر توجه کنید و آن‌ها را با تعاریف مسابقه و رقابت، تطبیق دهید:

- قهرمانی فوتبال
- ورزش برای سلامتی
- تلاش برای شاگرد اولی
- تعیین معلم یا استاد نمونه
- انجام کارهای خیر
- تلاش‌های علمی انسان دوستانه
- فعالیت‌های تبلیغاتی
- انتخاب بهترین آشپز
- کاندیدا شدن برای انتخاب در زمینه‌ای مشخص
- ارتقای رشد شخصی و امور معنوی
- مرز روشنی بین رقابت و مسابقه وجود دارد. در هر دو مورد، اشتراک در هدف وجود دارد، اما زمانی که هدف محدود است و برای رسیدن به آن، باید دیگری را عقب بزنیم؛ یعنی داریم رقابت می‌کنیم. به این ترتیب، در موارد زیادی این واژه‌ها نابه‌جا و نادرست به کار برده می‌شوند. «فوتبال» رقابت است نه یک مسابقه؛ همان‌گونه که همه‌ی رودرویی‌های ورزشی رقابتی اند مگر آن‌که هدف انتخاب فرد یا تیم برتر یا تعیین برنده‌ی

منابع

۱. اصلانی، ابراهیم (۱۳۷۴ الف). مقایسه‌ی اثربخشی سه روش: رقابت فردی، تلاش فردی و رقابت گروهی در پیشرفت تحصیلی. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی.
۲. اصلانی، ابراهیم (۱۳۷۴ ب). همه چیز برای شاگردان اول، دوم و سوم...؟!، روزنامه‌ی همشهری، شماره‌ی ۸۹۸.

اصلی و قهرمان نباشد. یک بازی فوتبال با هدف عام‌المنفعه و خیرخواهانه حتی اگر برنده و بازنده داشته باشد «مسابقه» است.

وقتی دو نفر نرمش یا ورزش می‌کنند تا سالم بمانند حتی اگر کار آن‌ها نوعی رودرویی باشد باز هم، مسابقه‌ای در جریان است چرا که با رسیدن یکی به هدف، برای دیگری محدودیتی در دسترسی به هدف ایجاد نمی‌شود. ممکن است دو نفر در انجام امور خیر و حتی عبادت و نیایش با هم مسابقه بدهند. یکی مسجد می‌سازد و دیگری مدرسه؛ چیزی از خیر و ثواب یکی کم نمی‌شود تا به دیگری اضافه شود و هر کس به اندازه‌ی کار خیر که انجام داده است سود معنوی و ثواب می‌برد.

وقتی در مدرسه، شاگرد اول و دوم و سوم تعیین می‌کنیم، کاری رقابتی انجام می‌دهیم. یک فعالیت علمی اگر برای انگیزه‌های درونی و ارتقای شخصی باشد، مسابقه است، اما اگر هدف برتری طلبی و رسیدن به امتیازهای خاص و محدود باشد، رقابتی در جریان است. وقتی در درس خواندن، ادب، انضباط، تمیزی و بهداشت شخصی و حتی امور عبادی و معنوی، دانش‌آموزان را به رخ یک‌دیگر می‌کشیم و فرد برتر و قهرمان معرفی می‌کنیم آن‌ها را در مسیری رقابتی قرار داده‌ایم. گاهی رتبه‌بندی کلاسی با دهم و صدم تعیین می‌شود. دانش‌آموزان را به ظاهر با هدف یادگیری به مدرسه می‌آوریم؛ اما آنان را به سمت کسب نمره و برتری جویی بر یک‌دیگر سوق می‌دهیم و تنور رقابت را به شدت داغ می‌کنیم.

لازم است قبل از هرگونه بحث و ابراز نظر در مورد رقابت، به درک درستی از این مفهوم برسیم. چون بسیاری از خطاها و انحرافات تربیتی که مهم و آشکار هستند، ناشی از بدیهی و ساده‌انگاری در تعریف و شناخت واژه‌هاست.